

İslam Hukukunda Miras İle İlgili Birkaç NÜKTE

Çok değerli ve inançlı mühendis bir dostum, bir ay önce bu konu ile alakalı bir soruyu bana yönlendirdi. Sorunun özeti şudur: “Nisa Suresi ayet 11 ve 12’de anlatılan bütün varislerin hakları aynen verilirse, bu %100’ün üstünde toplam 1.125 çıkıyor. Bu da zahiren matematiksel bir hata gibi görünüyor. Ayrıca dinsizliği tarz-ı siyaset olarak benimseyen bir kısım adamlar, bu gibi zahiri soruları çokça su-i istimal ederek, insanlarımızı maddî-manevî değerlerinden koparmaya çalışıyorlar.” Ben o zaman kısaca:

“Mirasta iki önemli nitelik var: 1) Gelen neslin geçimini sağlamak; 2) Bütün akrabaları sırası ile faydalandırarak, onlara sevgi ve şefkat göstermektir. Bu iki temel özelliğe göre, miras kalan mal dağıtılır. Oranların ise bu temel iki özellikte %100 önemi yoktur,” diye cevap vermişim.

Fakat sonra kadınlarla ilgili olan bu surenin miras ile ilgili ayetlerini (7–14) dikkatlice okuyunca şu 9 meselenin mucizeliğini gördüm. Bunları siz değerli dostlarımla paylaşmak için, nükteler tarzında yazıyorum.

1) Bilindiği üzere Kur’ân’ın indiği dönemde kadınların birçok hakkı çiğnendiği gibi; onlara miras da verilmiyordu. Kur’ân ise, kadınların bütün sosyal ve dinî haklarını tanıdığı gibi, onlara tam bir varis olma hakkını da tanıdı. 7. ayet şöyle buyuruyor:

“Ana baba ve akrabaların bıraktığı terekeden erkeklerin hakkı olduğu gibi; kadınların da ana baba ve akrabaların bıraktığı terekeden hakkı vardır. Bu tereke miras, ister az olsun, ister çok olsun fark etmez. (Hakkın büyüğü küçüğü olmaz.) Bu haklar, farz gibi belirlenmiş bir paydırlar.”

Bu ayette “ana baba ve akrabalar” kelimesinin tekrarı işaret eder ki; ebeveyn ve akraba olmakta kadın ve erkek farkı yoktur. “Tereke” kelimesinin tekrarı da bu oranların farklı olabileceğine işaretir.

Ve ayet, miktarı belirsiz bırakmakla der ki; eğer akrabalar, aralarında rıza gösterecekler istedikleri gibi bu hakkın (nasibin) oranlarını değiştirebilirler. Yani ille de kitaptaki oranlara bağlı kalmaları şart değildir. (Çünkü önceki iki “nasip” kelimesi nekre (belirsiz) olarak kullanılmıştır.)

Yok, eğer dava, kavga ve mahkeme olursa, işte o zaman diğer ayetlerde belirtilen (farz edilmiş) nasip ve haklar devreye girer. “Belirlenmiş” manasında “mefruzan” kelimesi işaret eder ki, dava ve istek durumunda şeriatın gösterdiği oran ve ölçülere riayet etmek farzdır. Gelecek diğer ayetlerin ifade ettiği gibi...

Ayet 8:

2) *“Paylaşım zamanında, diğer uzak akrabalar, yetimler ve miskinler (çalışamayanlar) hazır bulunurlarsa, (mirastan onlara belirlenmiş bir pay yoksa da) onlara mirastan yedin ve gönüllerini almaya bakın!”*

[Demek mirasın taksiminde asıl olan, adalet ile beraber şefkat, rahmet, dayanışma, sosyal dokuyu güçlendirme ve servetin dağılımıdır; ille de oranların %100 tutması şart değildir.]

3) Evet, yukarıda değindiğimiz mirasın iki temel özelliği olan, *gelen neslin geçimini garanti altına almak ve dolayısıyla sosyal hayatta servetin dağılımını sağlamak* bir önceki iki ayetten net anlaşıldığı gibi bu gelen 9. ayetten de daha net olarak anlaşılıyor. Şöyle ki:

Ayet 9:

“Kendilerinden sonra, zayıf ve hayatlarından endişe edilecek bir zürriyet (çocuklar) bırakanlar, gelen neslin hukukuna dikkatle saygılı olsunlar. (Mirası, vasiyet veya başka bir yöntemle bir elde toplanmasınlar; mirasın fitrî dağılımını esas alsınlar.) Ve tam yerli yerinde bir söz söylesinler. Dengesiz bir şekilde vasiyeti veya başka yolları denemesinler.”

Bu ayetin kelimelerinden ve diğer ayetlerle olan bağlantısından anlaşılan, bu tarz bir manayı ifade etmesidir. Fakat bazıları da şu şekilde meal vermişler:

“Mal ve mirastan fakir ve yetimleri de yedirsinler. Onlara güzel sözler söylesinler; gönüllerini alsınlar... Unutmasınlar ki; bir gün onlar da arkalarında böyle zayıf yetimler bırakabilirler!”

Ayet 10:

4) *“Haksız bir şekilde yetimlerin malını yiyenler ancak karınlarına ateş doldurmuş olurlar. Ahirette de cehenneme dayatılacaklardır.”*

[Görüldüğü gibi, İslam’ın maldan maksadı, adaleti, şefkati, inanç ve hukuku esas alan bir toplumu inşa etmekle beraber; zenginliği ve değerleri gelecek nesillere aktarmaktır... Kuruşlar uğruna kavga eden hırslı canavarlar yerine, merhameti, şefkati, fedakârlığı, helal ve haramı ve benzeri binler manevi değeri esas alan sağlıklı nesiller yetiştirmektir. Böyle bir sistemde niceliksel bazı oranlar çok da önemli olmaz. Önemli olan kanunun ruhudur. Şekil ve biçim az bir miktar değişiklik gösterse de, kanunun ruhuna, canlılığına ve bereketine aykırı olmaz.]

Ayet 11:

5) *“Siz vasiyet¹ şeklinde malınızı dağıtmaya yetkili olsanız da, çocuklarınız hakkında Allah’ın vasiyeti şöyledir: Erkeğe iki kızın hazzı (payı) var. Eğer kızlar ikiden fazla iseler, onlar terekenin 3’te 2’sinde ortaklırlar. Eğer tek bir kız olsa, ona terekenin yarısı vardır. Eğer ölen kişinin çocukları varsa, anne babasından her birisine 6’da 1 vardır. Eğer çocukları yoksa anasına 3’te 1 vardır. (Geri kalan babasına bırakılır.) Ve eğer ölen kişinin kardeşleri varsa, anasına 6’da 1 vardır. Bütün bu paylaşımlar borcun ödenmesi ve makul vasiyetin yerine getirilmesinden sonra uygulanır... Babalarınız mı yoksa çocuklarınız mı, hangisinin size daha faydalı olduğunu bilmezsiniz! Bu ölçüler Allah’ın belirlediği paylardır. Allah sonsuz ilim ve hikmet sahibidir.”*

Bu ayette de diğer ayetlerde görüldüğü gibi, mirasın iki temel niteliği vurgulanıyor:

- a) Gelen neslin geçiminin garanti altına alınması...
- b) Bütün akrabalara karşı şefkat ve ilginin gösterilmesi...

İşte bu iki temel niteliğe binaen şu gelen altı sonuç ortaya çıkmıştır:

– Kız çocuk, erkek çocuğun yarısını alır. Çünkü İslam hukukunda kadının geçimi başta kocasına, sonra babasına, sonra erkek evladına veya kardeşine aittir. Ki, modern toplumlarda her ne kadar kız çocuk, erkek çocuk ile eşit tutulmuşsa da, geleneksel ataerkil yapıdan dolayı geçim yükünün erkekler sırtında kaldığı gözüküyor.

¹ Bu vasiyet hadisçe 1/3 ile sınırlandırılmıştır. “Allah’ın vasiyeti” deyimi edebî olarak öbür vasiyete karşılık gelmesi ve eğer rıza varsa paylaşımda ille de bu ölçülere bağlı kalınmasının zorunlu olmadığına işaret içindir. Yoksa 13. ve 14. ayetten anlaşıldığı gibi, bu paylardaki ölçüler, Allah’ın koyduğu farz sınırlardır. Onun için usulcüler: “Allah’ın vasiyeti, Allah’ın farz etmesi demektir,” diye bir kuralı benimsemişlerdir.

– İşte bu yük ile beraber, kız çocuğa da, erkek çocuğun payı kadar verilse iki açıdan dengesizlik olur.

a) Erkeğe geçim, nafaka ve risk yüklendiği halde mal ona az verilmiş olur.

b) Bu dengesizlikle beraber, erkek çocuk, kız kardeşine “*Malımızın yarısını yabani ellere götürdü, düzenimizi yıktı,*” nazarıyla bakar. Öldürme gibi canavarlıklar toplumda baş gösterir.

– Modern hukuk, anaya pay vermezken; ve cahiliyet hukuku kızlara veya baba (dede) sağken çocuklara hiç pay vermezken; İslam hem geçim için, hem mali dağılım için, hem de akrabaları şefkat ve merhamet ile taltif için onlara pay vermiştir.

– Bunları da şu iki kelime ile kayıt altına almıştır. “*Kızların hazzı (payı)..*” Yani kız evlad için nicelik olarak miras, çok önemli değildir. O hassas ve nazik olduğundan ona olan babanın ve kardeşlerin şefkati, himayesi en büyük haz ve en büyük mirastır. [Eğer sosyal doku bozulmamışsa; yoksa, bu oranlar değişebilir. (Kastamonu Lahikası sonu)]

– Bilmezsiniz evlatlar mı, baba mı insana daha yakın?! Yani ikisi de eşit yakınlıktadır. Fakat baba yaşlandığı ve birkaç yönden miras aldığı için, babaya altıda bir; geri kalan çocuğa verilir... Çünkü o gelen neslin yükünü taşıyacaktır. Baba ise ahirete ve ebedi istirahatata geçecektir.

– Arap cahiliyeti ve şimdiki medeni hukuk anaya bir şey vermiyor. İslam ise ya 3’te 1 veya 6’da 1 pay veriyor. Çünkü varlıklar içinde insana en çok şefkat eden anadır; büyük bir ihtimal ile yaşlanmıştır. Her sahada kendisini feda etmek istediği evladından şefkat ve ekonomik destek almak ister. Ve kimse bilemez! İnsan için ana mı, yoksa baba mı daha yakındır?!

Ayet 12’nin özeti:

6) “*Modern hukuk genellikle malın çoğunu eşe bırakır. Cahiliyet ise eşlere hiç pay vermiyormuş. Neticede ifrat ve tefrit olmuştur. İslam ise kadının çocuğu varsa eşe (kocaya 4’te bir), çocuk yoksa malın yarısı; erkeğin çocuğu varsa, eşe (kadına) 1/8; çocuk yoksa 1/4 verir. Miras bırakan kadın veya erkeğin evladı ve ana babaları yoksa sadece kardeşler varsa, bunlar birer kişi ise, onlara 1/6 vardır. Eğer kardeşler iki kişiden fazla ise onlara 1/3 vardır. (Geri kalan, diğer akrabalara dağıtılır.) Bütün bunlar, makul vasiyetin ve zararsız borcun ödenmesinden sonra...*”

[Burada zararsız borçtan maksat, faiz ile şişirilmiş borcun mirastan ödenmemesi demektir. Çünkü şişirilmiş faiz hak değildir. Miras ise bir haktır. Ayrıca faiz ile şişirilmiş borç ödenirse, mirasın iki temel özelliği olan, **a)** Malın, servetin adilane dağıtılmasına, **b)** Bütün akrabaların gönlünün alınmasına, dualarının kazanılmasına aykırı ve zalimane bir davranış olur.]

7) 11. ayette “*Allah her zaman her yerde Alîm ve Hakîmdir*” denmiş; bu geçen 12. ayette ise sadece “*Allah Alîm ve halîmdir*” denmiştir. 11. ayette “*farizaten minallah*” denilmişken, bu 12. ayette “*vasiyyeten minallah*” denilmiştir. Bu kelime farklarına dayanarak 3 ayrı manayı anlayabiliriz:

a) Mirasta birinci planda öncelik evladların, sonra ana babanıdır. Bunların oranları ve önemleri farz derecesindedir. Her zaman her yerde geçerli olmalıdır. Bu, hikmet ve geçim gereğidir.

b) 12. ayette anlatılan eşlerin ve kardeşlerin payları ise, 2. derecede önemlidir. Sosyal doku ve şefkati esas alan hoşgörülü bir toplum için İlahî bir vasiyettir. Bu ilgi ve şefkat ilahi ilim ve

hikmete dayanıyorsa da, payların miktarları bu hikmet özellikle şefkat ve himaye çerçevesinde değişebilir. Nitekim şefkat ve himayenin, psikolojik ve sosyal açıdan nicelik maldan çoğu kez faydalı olduğu sabittir.

c) Ayetlerde Allah'ın sonsuz ilminden ve hikmetinden söz etmek, bize derki; *“Allah sonsuz ilmiyle her şeyin, her zerrenin dahi ölçüsünü ve miktarını bilir. Fakat hikmeti gereği nizam ve ölçü bazen ya gözükmeyebilir. Veya belli bir hikmet için değişiklik gösterebilir. Tıpkı “Allah aziz ve hakîmdir” ayetlerinde olduğu gibi... Yani Allah sonsuz güç sahibidir. Her şeyi açıkça mükemmel yaratabilir. Fakat hikmeti, belli sınırların, ölçülerin ve çetrefilli yapıların varlığını istiyor.”*

8) Şimdi baştaki soruya bir daha dönüyoruz: Cevabı da bütün bu geçen nükteler ile beraber, şudur: Kanun genele göre yapılır. Genelde de 1. derecede varisler evlad ve ana babadır. 2. derecede varisler eş ve kardeşlerdir.

Peki, soruda olduğu gibi; iki kız evlada $\frac{2}{3}$; ana ve babanın her birisine, $\frac{1}{6}$ ve eşe (hanıma da) $\frac{1}{8}$ verilse, toplam $\frac{1}{1}$ olması gerekirken 1.125 olur. Bu da matematik kurallarına aykırı olur. Evet, böyle bir durum çok nadir olur. Hz. Ömer böyle bir durum karşısında “avl” denilen metodu kullanmıştır. Hisseleri az bir oranda değiştirerek terekeyi paylaşmıştır. 166 hisselik oranı 148'e indirerek, malın içinden eşin $\frac{1}{8}$ payını da 125'ten 111'e indirip dengeyi sağlamıştır.

Mesela 120 hisselik bir şirketin hisseleri farz edelim ki, 14 kişinin eline geçmiştir. Ve şirket tasfiye edilmek üzeredir. Elbette burada hisseleri eşit olarak 12 eşit parçaya bölemeyiz. Mecburen küsuratlı olarak dağıtacağız. Ve herkesin hissesi, oranına göre küçüldüğünden kimseye de haksızlık yapılmış olunmuyor. Bu takdirde her hissedara 10 yerine 8.57 düşer. Küsurat da örfün ölçüsüne göre diğer muhtaçlara dağıtılır. Bu da eğer miras taksiminde öncelik ve sonralık boyutu yoksa.. Ve böyle bir durum ayetten ziyade hukukçuları ve müçtehitleri ilgilendirir.

Bununla beraber, bu şekilde dağıtılmayı gerektiren bir miras, çok nadir olur. Ayrıca helalleşme ve dayanışma ve durumu mağdur olan varisin lehine feragat söz konusudur. Ve ayrıca mal belli varisler arasında kaldığından, bu varisler birbirinden ayrıca mal alacaklardır. 166 hissenin 148'e inmesindeki küçük eksiklik, fazlasıyla fitrî ve şefkatli bir şekilde çözülmüş olur. Hoşnutluk, hoşgörü ve gönül rızasına dayalı bir hayat tarzı kurulmuş olur.

İşte bu gibi onlarca fitrî, adilane ve insanî bir paylaşım nerede?! Bazı müsteşrik ve ilahiyatçıların *“Kur'ân tarihseldir; bu asra hitap etmiyor!”* tarzındaki iddiaları nerede?!

Ve bunlar gibi Kur'ân'ın binler mucizeli ve saf bilinç içeren kanunları nerede?! Turan Dursun gibi cahillerin, *“Allah ve Peygamberi Matematik bilmiyorlar...”* gibi ifsat ve değersizlik kokan, kafa karıştırıcı, mantıktan yoksun gevezelikleri nerede!?

9) 13. ve 14. ayetlerin kısa bir mealı:

“İşte bu evrensel, doğal ve faydalı şefkatli ölçülere ayak uyduranlar, Allah'a (evrensel değerlere) ve Resulüne (İslam sistemine) itaat edenler, en büyük kazanç olan ebedi cennetlere gireceklerdir. Kim de tersini yaparsa, ahirette cehenneme, dünyada da aşağılayıcı bir azaba düçar olacaktır.”

28. 03. 2009
Bahaeddin SAĞLAM